

Sannolikhetsteori och Statistik

Def(utfall): Resultatet av ett slumpmässigt försök kallas ett **utfall**. Betecknas $w_1, w_2, \dots$

Def(utfallsrummet): Mängden av alla möjliga utfall kallas **utfallsrummet**. Betecknas Ω .

Def(händelse): En **händelse** är en samling av utfall. Betecknas $A, B, C, \dots$

Def(diskret, ändligt, kontinuerlig): Om antalet utfall är ändligt eller uppräkneligt ändligt, säges Ω vara ett **diskret utfallsrum**. Om antalet är ändligt, säges Ω speciellt vara ett **ändligt utfallsrum**. Om antalet utfall icke är ändligt eller uppräkneligt ändligt, säges Ω vara ett **kontinuerligt utfallsrum**.

Notation: $\cup$ och $\cap$

$\bigcup_{i=1}^n A_i = A_1 \cup A_2 \cup \dots \cup A_n$ = minst en av händelserna $A_1, \dots, A_n$ kommer inträffa

$\bigcap_{i=1}^n A_i = A_1 \cap A_2 \cap \dots \cap A_n$ = alla händelserna $A_1, \dots, A_n$ inträffar.

Def(parvis oförenliga): Händelserna $A_1, \dots, A_n$ säges vara **parvis oförenliga** om alla par A_i och A_j är oförenliga (**disjunkta**), dvs om det är omöjligt att två eller flera av händelserna inträffar samtidigt.

Def(komplement): Komplementet till A är $A^c = \Omega \setminus A$. Detta kan också betecknas som $\bar{A}$.

SATS 2.α (De Morgans lagar): Låt A, B, C vara händelser. Följande likheter gäller:

$$\cdot A \cap (B \cup C) = (A \cap B) \cup (A \cap C)$$

$$\cdot A \cup (B \cap C) = (A \cup B) \cap (A \cup C)$$

$$\cdot (\bigcup_{i=1}^n A_i)^* = \bigcap_{i=1}^n A_i^*$$

$$\cdot (\bigcap_{i=1}^n A_i)^* = \bigcup_{i=1}^n A_i^*$$

Def(sannolikhet): Låt A vara en händelse. Det finns ett tall $P(A)$ som kallas **sannolikheten för A** . Man söker välja $P(A)$ så att den relativa frekvensen vid ett nägorlunda stort antal försök kommer i närheten $P(A)$.

Def(frekvenstolkningen): Låt $a \in [0, 1]$, om vi läter $P(A) = a$ kan vi ge detta uttalande den påtagliga men samtidigt vaga **frekvenstolkningen**: Vid ett stort antal försök blir den relativa frekvensen av händelsen A nog ungefärlig lika med a .

SATS 2.β (Kolmogorovs axiomsystem): Följande axiom för sannolikhetsmätet $P(\cdot)$ skall vara uppfyllda:

• Axiom 1: För varje händelse A gäller att $0 \leq P(A) \leq 1$

• Axiom 2: För hela utfallsrummet Ω gäller att $P(\Omega) = 1$

• Axiom 3: **Additionsformeln**: Om $A_1, A_2, \dots$ är en ändlig eller uppräkneligt ändlig följd av parvis oförenliga händelser gäller att

$$P(A_1 \cup A_2 \cup \dots) = P(A_1) + P(A_2) + \dots$$

Utfallsrummet Ω , händelserna $A, B, \dots$ och sannolikheterna $P(\cdot)$ säges tillsammans utgöra ett **sannolikhetssrum**.

SATS 2.1 (Komplementsatsen): För komplementet A^* till A gäller att $P(A^*) = 1 - P(A)$

SATS 2.2 (Additionssatsen för två händelser): För två godtyckliga händelser A och B gäller att $P(A \cup B) = P(A) + P(B) - P(A \cap B)$

SATS 2.3 (Booles olikhet): För två godtyckliga händelser A och B gäller att $P(A \cup B) \leq P(A) + P(B)$.

Def(likformigt sannolikhetsmått): Om $P(w_i) = 1/m$ för $i=1,\dots,m$ föreligger ett likformigt sannolikhetsmått.

SATS 2.4 (Den klassiska sannolikhetsdefinitionen): Vid likformigt sannolikhetsmått är sannolikheten för en händelse lika med kvoten mellan antalet för händelsens gynsamma fall och antalet möjliga fall.

SATS 2.8 (Multiplikationsprincipen): Om åtgärd 1 kan utföras på a_1 , sätt och åtgärd 2 på a_2 sätt, så finns det $a_1 \cdot a_2$ sätt att utföra båda åtgärderna. Generalisering till tre åtgärder blir $a_1 \cdot a_2 \cdot a_3$.

SATS 2.5: Dragning med återläggning av k element ur n med hänsyn till ordning kan ske på n^k olika sätt

SATS 2.6: Dragning utan återläggning av k element ur n (med hänsyn till ordning) kan ske på $n(n-1)\dots(n-k+1)$ olika sätt

Följdsats 2.6.1: Antalet permutationer av n element bland n är lika med $n(n-1)\dots2 \cdot 1 = n!$ eller kortare: n element kan ordnas på $n!$ olika sätt.

SATS 2.7: Dragning utan återläggning av k element ur n (utan hänsyn till ordning) kan ske på $\binom{n}{k} = \frac{n!}{k!(n-k)!} = \frac{n(n-1)\dots(n-k+1)}{k!}$ olika sätt

SATS 2.8 (Binomialteoremet): För varje positivt heltal n och för godtyckliga tal x och y gäller $(x+y)^n = \sum_{k=0}^n \binom{n}{k} x^k y^{n-k}$

Def(betingad sannolikhet): Låt A och B vara två händelser. Uttrycket

$$P(A \cap B)$$

$$P(B|A) = \frac{P(A \cap B)}{P(A)}$$

kallas den betingade sannolikheten för B givet att A har inträffat. Om $P(A)=0$ läter vi $P(B|A)$ vara obestämd.

Det gäller även att $P(B^*|A) = 1 - P(B|A)$

$$\cdot P(B \cup C|A) = P(B|A) + P(C|A) - P(B \cap C|A)$$

$$\begin{aligned} \text{Vi kan också skriva: } P(A \cap B) &= P(A) \cdot P(B|A) \\ &= P(B) \cdot P(A|B) \end{aligned}$$

SATS 2.9 (Lagen om total sannolikhet): Om händelserna $H_1, \dots, H_n$ är parvis oförenliga och $\bigcap H_i = \emptyset$, gäller för varje händelse A att $P(A) = \sum_{i=1}^n (P(H_i) P(A|H_i))$

SATS 2.10 (Bayes sats): Under samma villkor som i SATS 2.9 gäller

$$P(H_i|A) = \frac{P(H_i) P(A|H_i)}{\sum_{j=1}^n (P(H_j) P(A|H_j))} = \frac{P(A \cap H_i)}{\sum_{j=1}^n (P(A \cap H_j))} = \frac{P(H_i) \cdot P(A|H_i)}{P(A)}$$

Def(beroende): Om $P(A \cap B) = P(A) \cdot P(B)$ säges A och B vara oberoende händelser.

Def(beroende): Om:

- $P(A \cap B) = P(A)P(B)$
- $P(A \cap C) = P(A)P(C)$
- $P(B \cap C) = P(B)P(C)$
- $P(A \cap B \cap C) = P(A)P(B)P(C)$

Säges A , B och C vara **beroende** händelser

Om A och B är beroende så är A^* och B beroende.

SATS 2.11: Om händelserna $A_1, A_2, \dots, A_n$ är beroende och $P(A_i) = p_i$, så är sannolikheten att minst en av dem inträffar $1 - (1-p_1)(1-p_2)\dots(1-p_n)$

Följdsats 2.11.1: Om händelserna A_i är beroende och var och en inträffar med sannolikheten p , så är sannolikheten att minst en av dem inträffar lika med $1 - (1-p)^n$.

Def(stokastisk variabel): En **stokastisk variabel** (s.v) är en reellvärd funktion definierad på ett utfallsrum. $X: \Omega \rightarrow \mathbb{R}$

Def(diskret): En stokastisk variabel är **diskret** om den kan anta ett ändligt eller uppräkneligt ändligt antal olika värden.

Sannolikheterna $p_x(x) = P(X=x)$, $x=a_1, a_2, \dots$

där $a_1, a_2, \dots$ är de (uppräkneligt många) tänkbara värdena som X kan anta, kallas **sannolikhetsfunktionen** för den s.v. X

SATS 3.α: Låt A vara en delmängd av de tänkbara värdena som X kan anta, d.v.s $A \subset V_x$. Vi har då: $P(X \in A) = \sum_{k \in A} p_x(k)$

Följdsats 3.α.1: Låt $V_x = \mathbb{N}$. Vi har då $P(X \in V_x) = \sum_{k=0}^{\infty} p_x(k) = 1$

Följdsats 3.α.2: Låt $V_x = \mathbb{N}$. Vi har då $P(a < X \leq b) = \sum_{k=a}^b p_x(k)$ där $a, b \in \mathbb{N}$

Def(tvåpunktsfördelad): Om den s.v. X antar endast två värdena a och b med sannolikheterna p respektive $1-p$ säges X vara **tvåpunktsfördelad**. Alltså $p_x(a) = p$, $p_x(b) = 1-p$. I specialfallet då $a=1$ och $b=0$ säger man oftast att X är **Bernoulli-fördelad**.

Def(likformigt fördelad): Om den s.v. X antar värdena $1, 2, \dots, m$ med lika stor sannolikhet, $\frac{1}{m}$, säges X vara **likformigt fördelad**, eller mer specifikt har X en **likformig fördelning** över $\{1, 2, \dots, m\}$.

Def(för-första-gången-fördelad): Om den s.v. X har sannolikhetsfunktionen $p_x(k) = (1-p)^{k-1}p$, $k=1, 2, \dots$ där $p \in (0, 1)$ säges X vara **för-första-gången-fördelad**. Betecknas $X \in \text{ffg}(p)$

Def(geometriskt fördelad): Om den s.v. X har sannolikhetsfunktionen $p_x(k) = (1-p)^k p$, $k=0, 1, 2, \dots$ där $p \in (0, 1)$, säges X vara **geometriskt fördelad**. Betecknas $X \in \text{Ge}(p)$

Def(binomialfördelad): Om den s.v. X har sannolikhetsfunktionen

$p_x(k) = \binom{n}{k} p^k (1-p)^{n-k}$, $k=0, 1, 2, \dots, n$ där n är ett positivt heltal och $p \in (0, 1)$ säges X vara **binomialfördelad**. Betecknas $X \in \text{Bin}(n, p)$.

Enligt binomialtalen är

$$\sum_{k=0}^n p_x(k) = \sum_{k=0}^n \binom{n}{k} p^k (1-p)^{n-k} = (p + (1-p))^n = 1^n = 1$$

Def(hypergeometriskt fördelat): Om den s.v. X har sannolikhetsfunktionen

$$p_x(k) = \frac{\binom{v}{k} \binom{s}{n-k}}{\binom{v+s}{n}} \quad \text{där } k \text{ antar alla heltalsvärden sådana att } 0 \leq k \leq v, \\ 0 \leq n-k \leq s \quad \text{säges } X \text{ vara hypergeometriskt fördelat. Betecknas } X \in \text{Hyp}(N, n, p) \\ \text{där } N = v+s, \text{ och } p = \frac{v}{v+s}$$

Def(Poisson-fördelning): Om den s.v. X har sannolikhetsfunktionen

$$p_x(k) = \frac{\mu^k}{k!} e^{-\mu}, \quad k=0, 1, 2, \dots, \quad \mu > 0 \quad \text{säges } X \text{ vara Poisson-fördelad. Betecknas} \\ X \in \text{Po}(\mu)$$

Def(kontinuerlig): Om det finns en funktion $f_x(x)$ sådan att $P(X \in A) = \int_A f_x(x) dx$ för alla intervall $A \subset \mathbb{R}$, säges X vara en kontinuerlig s.v. Funktionen $f_x(x)$ kallas täthetsfunktionen för X . Kan även kallas frekvensfunktion.

SATS 3.1: I varje punkt x där $f_x(x)$ är kontinuerlig, gäller att

$$F'_x(x) = \frac{d}{dx} F_x(x) = f_x(x)$$

Def(likformigt fördelat): Om den s.v. X har täthetsfunktionen

$$f_x(x) = \begin{cases} 1/(b-a) & \text{om } a < x < b \\ 0 & \text{annars} \end{cases}$$

säges X vara likformigt fördelat. Betecknas $X \in U(a, b)$.

Def(exponentialfördelat): Om den s.v. X har täthetsfunktionen

$$f_x(x) = \begin{cases} \lambda e^{-\lambda x} & \text{om } x > 0 \\ 0 & \text{om } x \leq 0 \end{cases}$$

där $\lambda > 0$ säges X vara exponentialfördelat. Betecknas $X \in \text{Exp}(\lambda)$

Def(normalfördelat): Om den s.v. X har täthetsfunktionen

$$f_x = \frac{1}{\sigma \sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}, \quad x \in \mathbb{R}$$

där μ och σ är givna tal ($\sigma > 0$), säges X vara normalfördelat. Betecknas $X \in N(\mu, \sigma)$

Def(Weibull-fördelat): Om den s.v. X har täthetsfunktionen

$$f_x(x) = \begin{cases} \lambda c(\lambda x)^{c-1} e^{-(\lambda x)^c} & x > 0 \\ 0 & x \leq 0 \end{cases}$$

där λ och c är positiva tal, säges X vara Weibull-fördelat

$$F_x(x) = \begin{cases} 0 & \text{om } x < 0 \\ 1 - e^{-(\lambda x)^c} & \text{om } x \geq 0 \end{cases}$$

Def(gammafunktionen): Vi definierar gammafunktionen $T(c)$ som

$$T(c) = \int_0^\infty x^{c-1} e^{-x} dx.$$

Om c är ett heltal gäller $T(c) = (c-1)!$

Def(gammafördelat): Om den s.v. X har täthetsfunktionen

$$f_x(x) = \begin{cases} \frac{\lambda^c}{T(c)} \cdot x^{c-1} e^{-\lambda x} & \text{om } x > 0 \\ 0 & \text{om } x \leq 0 \end{cases}$$

där $c > 0$ och $\lambda > 0$, säges X vara gammafördelat

Def(fördelningsfunktion): $F_x(x) = P(X \leq x)$, $x \in \mathbb{R}$; kallas fördelningsfunktionen för den s.v. X

SATS 3.β: För en kontinuerlig s.v. har vi: $F_x(x) = \int_{-\infty}^x f_x(t)dt = P(X \leq x)$

SATS 3.γ: För en diskret s.v. har vi: $F_x(k) = \sum_{j \leq k} p_x(j)$ för $k=0, 1, 2, \dots$
och omvänt följer: $\begin{cases} F_x(0) & \text{om } k=0 \\ p_x(k) = F_x(k) - F_x(k-1) & \text{annars.} \end{cases}$

SATS 3.2: För en fördelningsfunktion $F_x(x)$ gäller att

- $F_x(x) \rightarrow \begin{cases} 0 & \text{då } x \rightarrow -\infty \\ 1 & \text{då } x \rightarrow \infty \end{cases}$
- $F_x(x)$ är en växande funktion av x .
- $F_x(x)$ är kontinuerlig till höger för varje x

SATS 3.3: Om $a < b$ gäller att $P(a < X \leq b) = P(X \leq b) - P(X \leq a) = F_x(b) - F_x(a) = \int_a^b f_x(t)dt$

Def(kvantil): Lösningen $x=x_\alpha$ till ekvationen $F_x(x)=1-\alpha$ kallas α -kvantilen för den s.v. X . α anges ofta i procent.

Def(kvartil, median): Kvartilerna $x_{0.25}, x_{0.5}$ och $x_{0.75}$ kallas övre kvartilen, medianen respektive undre kvartilen.

SATS 3.δ: Om X är en heltalsvariabel med sannolikhetfunktionen $p_x(j)$ så har den s.v. $Y=g(X)$ sannolikhetfunktionen

$$p_Y(k) = \sum_{j: g(j)=k} p_X(j)$$

SATS 3.ε: Om X är kontinuerlig och $Y=g(X)$ där g är strängt växande har vi $F_Y(y) = F_X(g^{-1}(y))$

Om g är strängt avtagande har vi istället

$$F_Y(y) = 1 - F_X(g^{-1}(y))$$

Def(tvådimensionell stokastisk variabel): En tvådimensionell stokastisk variabel är en funktion (X, Y) definierad på ett utfallsrum Ω och som tar värden i $\mathbb{R}^2$.

Def(fördelningsfunktion): Funktionen $F_{x,y}(x,y) = P(X \leq x, Y \leq y)$ kallas fördelningsfunktionen för den tvådimensionella s.v. (X, Y) . Kan även kallas den simultana fördelningsfunktionen för X och Y .

Def(sannolikhetfunktion): Storheterna $p_{x,y}(j,k) = P(X=j, Y=k)$, $j=0,1,2,\dots$, $k=0,1,2,\dots$ kallas sannolikhetfunktionen för den diskreta tvådimensionella s.v. (X, Y) . Kan även mer specifikt kallas den simultana sannolikhetfunktionen.

SATS 4.α: Sannolikheten $P((X, Y) \in A)$ kan beräknas genom $P((X, Y) \in A) = \sum_{(j,k) \in A} p_{x,y}(j,k)$
Övrigt har vi att summan av alla sannolikheter är 1.
Alltså $\sum_{j=0}^{\infty} \sum_{k=0}^{\infty} p_{x,y}(j,k) = 1$.

SATS 4.β: Fördelningsfunktionen för den diskreta tvådimensionella s.v. (X, Y) kan bestämmas som

$$F_{x,y}(x,y) = \sum_{j \leq x} \sum_{k \leq y} p_{x,y}(j,k).$$

Def(marginell sannolikhetfunktion): För den diskreta tvådimensionella s.v. (X, Y) har vi att den marginella sannolikhetfunktionen för X i punkten j definieras som $p_{x,j}(j) = \sum_{k=0}^{\infty} p_{x,y}(j,k)$ $p_{y,k}(k)$ definieras på analogt vis.

Def(multinomialfördelning): Antag att ett slumpförsök har r olika utfall $A_1, A_2, \dots, A_r$ med sannolikheter $p_1, \dots, p_r$ där $p_1 + \dots + p_r = 1$. Låt X_j vara antalet gånger A_j inträffar vid n oberoende upprepningar av försöktet. Då gäller att $X_j \sim \text{Bin}(n, p_j)$. Då har vi att den simultana sannoliketsfunktionen för den r-dimensionella s.v. $(X_1, \dots, X_r)$ ges av

$$P_{X_1, \dots, X_r}(k_1, \dots, k_r) = \frac{n!}{k_1! \dots k_r!} p_1^{k_1} \dots p_r^{k_r} \quad \text{där } k_1, \dots, k_r \geq 0, k_1 + \dots + k_r = n.$$

Vi säger att $(X_1, \dots, X_r)$ är multinomialfördelad. Lägg märke till $X_1 + \dots + X_r = n$

$$P_{X_1, \dots, X_r}(k_1, \dots, k_r) = \binom{n}{k_1} p_1^{k_1} \binom{n-k_1}{k_2} p_2^{k_2} \dots \binom{n-k_1-\dots-k_{r-1}}{k_r} p_r^{k_r} = \frac{n!}{k_1! \dots k_r!} p_1^{k_1} \dots p_r^{k_r}$$

Def(täthetsfunktion): Om det finns en funktion $f_{x,y}(x,y)$ sådan att

$$P((X,Y) \in A) = \iint_A f_{x,y}(x,y) dx dy,$$

för alla A säges den tvådimensionella s.v. (X,Y) vara kontinuerlig. Funktionen $f_{x,y}(x,y)$ kallas täthetsfunktionen för (X,Y) .

Vi har då

$$F_{x,y}(x,y) = \int_{-\infty}^x \int_{-\infty}^y f_{x,y}(u,v) du dv$$

Som täthetsfunktion duger alla funktioner som uppfyller $f(x,y) \geq 0$ för alla x,y och $\iint_{\mathbb{R}^2} f(x,y) dx dy = 1$.

$f_{x,y}(x,y)$ kan kallas mer specifikt för den simultana täthetsfunktionen.

$$\text{Vi har slutligen } f_{x,y}(x,y) = \frac{\partial^2 F_{x,y}(x,y)}{\partial x \partial y}$$

Def(marginell täthetsfunktion, marginell fördelningsfunktion): Den marginella fördelningsfunktionen för X respektive Y ges av

$$f_x(x) = \int_{-\infty}^{\infty} f_{x,y}(x,y) dy \quad \text{och} \quad f_y(y) = \int_{-\infty}^{\infty} f_{x,y}(x,y) dx.$$

och den marginella fördelningsfunktionen för X respektive Y ges av

$$F_x(x) = \lim_{y \rightarrow \infty} F_{x,y}(x,y) \quad \text{och} \quad F_y(y) = \lim_{x \rightarrow \infty} F_{x,y}(x,y)$$

Def(likformigt fördelad): En tvådimensionell s.v. (X,Y) är likformigt fördelad på området B, om för varje del A av detta område gäller att:

$$P((X,Y) \in A) = \frac{\text{Arean av } A}{\text{Arean av } B}$$

Def(oberoende): De s.v. X och Y kallas oberoende om $P(X \in C, Y \in D) = P(X \in C) P(Y \in D)$ för alla mängder C och D.

SATS 4.7: Låt $Z = \max(X, Y)$ där X och Y är oberoende. Vi har då:

$$F_z(z) = P(Z \leq z) = P(X \leq z \text{ och } Y \leq z) = P(X \leq z) P(Y \leq z) = F_x(z) F_y(z)$$

SATS 4.8: Låt $Z = \min(X, Y)$ där X och Y är oberoende. Vi har då:

$$F_z(z) = P(Z \leq z) = 1 - P(Z > z) = 1 - P(X > z \text{ och } Y > z) = 1 - P(X > z) P(Y > z)$$

$$\text{Alltså } F_z(z) = 1 - (1 - F_x(z))(1 - F_y(z))$$

SATS 4.9: Låt $Z_1 = \max(X_1, \dots, X_n)$ och $Z_2 = \min(X_1, \dots, X_n)$ där $X_1, \dots, X_n$ är n oberoende s.v. Vi har då $F_{Z_1} = \prod_{i=1}^n F_{X_i}(z)$ och $F_{Z_2} = 1 - \prod_{i=1}^n (1 - F_{X_i}(z))$

SATS 4.7: Låt X och Y vara diskreta s.v. som endast antar heltalsvärden och $Z = X+Y$.

Vi har då

$$p_Z(k) = P(X+Y=k) = \sum_{i+j=k} p_{X,Y}(i,j) = \sum_{i=0}^k p_{X,Y}(i,k-i)$$

och

$$F_Z(z) = \sum_{i+j \leq z} p_{X,Y}(i,j).$$

SATS 4.8: Låt X och Y vara kontinuerliga s.v. och $Z=X+Y$ har vi

$$F_Z(z) = P(X+Y \leq z) = \iint_{x+y \leq z} f_{X,Y}(x,y) dx dy$$

Om X och Y är oberoende har vi då

$$F_Z(z) = \iint_{x+y \leq z} f_X(x) f_Y(y) dx dy = \int_{-\infty}^{\infty} f_X(x) \left(\int_{-\infty}^{z-x} f_Y(y) dy \right) dx = \int_{-\infty}^{\infty} f_X(x) F_Y(z-x) dx$$

SATS 4.9 (faltningssformel): Låt X och Y vara oberoende och $Z=X+Y$. Då är faltningssformeln:

- $p_Z(k) = \sum_{i=0}^k p_X(i) p_Y(k-i)$ då X och Y är diskreta s.v.
- $f_Z(z) = \int_{-\infty}^{\infty} f_X(x) f_Y(z-x) dx$ då X och Y är kontinuerliga.

Def(väntevärde): Väntevärdet för den s.v. X definieras av

$$E(X) = \begin{cases} \sum_k k p_X(k) & \text{om } X \text{ är diskret} \\ \int_{-\infty}^{\infty} x f_X(x) dx & \text{om } X \text{ är kontinuerlig.} \end{cases}$$

I bland kallas E även för förväntat värde.

SATS 5.1: Om $Y=g(X)$ gäller det att

$$E(Y) = \begin{cases} \sum_k g(k) p_X(k) & \text{då } Y \text{ och } X \text{ är diskreta} \\ \int_{-\infty}^{\infty} g(x) f_X(x) dx & \text{då } Y \text{ och } X \text{ är kontinuerliga.} \end{cases}$$

Förljdsats 5.1.1: Om $Y=ax+b$ har vi att $E(Y)=aE(X)+b$.

SATS 5.2: Om $Z=g(X,Y)$ gäller det att

$$E(Z) = \begin{cases} \sum_{j,k} g(j,k) p_{X,Y}(j,k) & \text{för diskreta s.v.} \\ \iint_{\mathbb{R}^2} g(x,y) f_{X,Y}(x,y) dx dy & \text{för kontinuerliga s.v.} \end{cases}$$

SATS 5.3: Om X och Y är s.v. med väntevärden $E(X)$ och $E(Y)$ och om $a,b,c \in \mathbb{R}$ så gäller det att $E(aX+bY+c) = aE(X)+bE(Y)+c$

SATS 5.4: Om X och Y är oberoende gäller det att $E(XY)=E(X)E(Y)$

SATS 5.5: Om $X_1, X_2, \dots, X_n$ är oberoende s.v. gäller $E(X_1 X_2 \dots X_n) = E(X_1) E(X_2) \dots E(X_n)$

Def(varians): Variansen $V(X)$ för en s.v. X med $E(X)=\mu$ är $V(X)=E((X-\mu)^2)$

Alltså

$$V(X) = \begin{cases} \sum_k (k-\mu)^2 p_X(k) & \text{då } X \text{ är en diskret s.v.} \\ \int_{-\infty}^{\infty} (x-\mu)^2 f_X(x) dx & \text{då } X \text{ är en kontinuerlig s.v.} \end{cases}$$

Def(standardavvikelse): Standardavvikelsen $D(X)$ för en s.v. X är kvadratrotten ur variansen $D(X)=\sqrt{V(X)}$

Def(variationskoefficient): Kvoten $R(X)=D(X)/E(X)$ kallas variationskoefficienten.

SATS 5.6: Följande samband gäller: $V(X) = E(X^2) - (E(X))^2$

SATS 5.7: Vid linjärtransformation gäller

$$E(aX+b) = aE(X)+b$$

$$V(aX+b) = a^2V(X)$$

$$D(aX+b) = |a| D(X)$$

Def(standardiserad): Om X är en s.v. med väntevärdelet $E(X)=\mu$ och standardavvikelsen

$D(X)=\sigma$ kallas $Y=(X-\mu)/\sigma$ en standardiserad s.v. vilket har egenskaperna

$$\begin{cases} E(Y)=0 \\ D(Y)=1 \end{cases}$$

Def(systematiskt fel, slumprässigt fel): Med systematiskt fel menas differensen mellan mätvärdets väntevärde och det korrekta värdet. Med slumprässigt fel menas differensen mellan mätvärdet och dess väntevärde.

Def(noggranhett, precision): Med god noggranhett avses ett litet systematiskt fel. Med god precision avses ett litet slumprässigt fel.